

A forrásgyűjtemény egy „regényes”, gördülékeny, a mozgalmasság érzetét keltő összeállítás. A mindenkori olvasó nem egy száraz szemelvénygyűjteményt vehet a kezébe, hanem egy egybefüggő, hatalmas forrás-korpuszt élvezhet, amely tele van megoldott és megoldatlan kérdésekkel és megannyi rejtett ponttal is. A szakmai és a laikus közönség nemcsak a korábbiakban megjelent forrásokat, írásokat, de a közelmúltban feltártakat is (újra)olvashatja, és összehasonlításokat végezhet, új megállapításokat tehet, vagy újabb, vitára sarkalló kérdéseket fogalmazhat meg. Mindez annak köszönhető, hogy a kötetben nagy hangsúlyt kap a mohácsi csata interdiszciplináris vizsgálata, így utóhatása is kiolvasható már a kortársak és az utókor emlékezetéből. Ezek együttese miatt érezhetjük azt, hogy napjainkra a mohácsi csata nemcsak egy történettudományi, régészeti aktualitás, hanem immáron egyfajta „kultikus esemény” is.

Barna Szilvia

FONDA ALMERIGO – HERMANN RÓBERT

**ZALA VÁRMEGYÉTŐL A BÉCSI MAGYAR KIRÁLYI
NEMESI TESTŐRSÉGIG**

Galsai Kovách Ernő honvéd őrnagy emlékiratai

I. kötet

(Line Design Kiadó, Budapest, 2020. 312 o. ISBN 978-963-480-019-4)

Igen nagyszámú érdekes és adatgazdag visszaemlékezés látott már napvilágot az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc időszakából, melyek mind-mind fontos adalékokkal gazdagították a korszakra vonatkozó ismereteinket. A most bemutatott kötet szintén ezek közé tartozik. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi Galsai Kovách Ernő emlékiratát, amely a korszakkal foglalkozó kutatók számára eddig is ismert volt, és a dokumentum egyes részletei már publikációkban meg is jelentek. A szöveg azonban hatalmas terjedelmű, összesen nyolc kötetet, illetve füzetet tesz ki. Ezek között néhány rész több szövegváltozatban is fellelhető, de így is közel ezeroldalnyi emlékiratot tartalmaz, amely a szerző gyermek- és ifjúkorától egészen 1856 végéig, a szabadságharc utáni várfogságából történő szabadulásáig tárgyalja életét és élményeit. Ennek a többrészes iratanyagnak az első kötete – a kezdetektől a szerző 1848. őszi, Bécsből történő hazatéréséig tartó rész – látott most napvilágot. A szöveget Fonda Almerigo és Hermann Róbert rendezte sajtó alá.

A kötet Kemény Krisztián kitűnő bevezető tanulmányával indul. A szerző ebben röviden ismerteti Galsai Kovách Ernő életrajzát. Az 1825. szeptember 12-én a Zala megyei Türrén, római katolikus vallású magyar nemesi családban született emlékiró szüleinek egyetlen fiúgyermeké volt, így rá várt a feladat, hogy a család további tár-

sadalmi emelkedését elősegítse. Édesapja önkéntes katonaként vett részt a napóleoni háborúkban, majd a katonaság ellátásáról gondoskodó megyei katonai biztосként tevékenykedett. Ernőt elemi iskolai tanulmányai után gimnáziumba íratta. Bár a család egyre javuló anyagi helyzete lehetővé tette, hogy a fiút egyre jobb gimnáziumokba járathassák (az édesapa, elnyerve a megyei várnagyi tiszte, Zalaegerszegre tette át székhelyét), Ernő iskolai eredményei messze voltak a kiváló szinttől. Az érettségi után családja a mérnöki pályát szemelte ki számára, ehhez azonban el kellett mélyednie a német nyelv ismeretében, hogy később Bécsben tanulhasson. Így került a Katonai Határőrvidék területén fekvő belovári katonai nevelőintézetbe, ahol műszaki ismeretek megszerzésére is lehetősége nyílt. Ernő itt megtalálta és megállta a helyét, kitűnő tanulmányi eredményt ért el, ezért apja a katonatiszti pályát is engedélyezte fia számára. További előlépési lehetőségnek tűnt a bécsi Magyar Királyi Nemesi Testőrségbeli szolgálat, ehhez azonban két év katonai alkalmazást kellett igazolni. Ezért Ernő belépett a cs. kir. 5. (varasd-kőrösi) határezredbe, ahol 1842 nyarán ezredkadét lett. Miután 1844-ben elvégezte a katonai tanintézetet, és időközben Zala megye ajánlásával felvételt nyert a Testőrségbe, 1845. május 1-jétől Bécsben kezdte meg testőri hivatalát.

Egészen 1848 szeptemberéig szolgált a császárvárosban, ahol az uralkodó és családja mellett ellátott díszelgő feladatokon túl az ifjú katonatisztek ötéves, magasabb tiszti képzésben is részesültek. Az itt töltött évek után Ernő számára biztosnak látszott a hosszú távú katonatiszti pálya. Apja rendkívül büszke volt fiára, aki itt is jól tanult, és igyekezett megóvni magát a bécsi magas társasági élet veszélyeitől: az eladósodástól és a kicsapongó, könnyelmű életmód buktatóitól. Politikai nézeteit hazafisága és a törvényesség, az uralkodóház iránti tisztelet jellemezték.

Így érkezett el 1848 márciusa. Kovách Ernő civil ruhában szemtanúja volt a bécsi forradalmi eseményeknek, majd testőrtársaival részt vett a Burg védelmében. A történészek nem különösebben lelkesítették, és kifejezetten rosszállással fogadta a rendteremtés elmaradását, a polgárság és a „csőcselék” felfegyverzését. A magyar polgári átalakulás eseményeit, az első felelős magyar kormány kinevezését azonban örömmel fogadta. Miután az udvar májusban Innsbruckba távozott, a Testőrség feladat nélkül maradt, az órák és a vizsgák elmaradtak, új testőröket nem vettek fel, a régieket nem osztották be katonai szolgálatra, a szabadságolásokat beszüntették. Ernő így továbbra is Bécsben maradt, és aggodalommal figyelte a magyarországi nemzetiségi mozgalmakról érkező híreket. Magánéletében annyi változás történt, hogy egyre komolyabb szálak fűzték egy helyben megismert leányhoz, Johanna Löhrhöz, a hamarosan felgyorsuló események azonban nem tették lehetővé e kapcsolat továbbélését.

1848 augusztusára a birodalom nyugati felében rendeződni látszott a forradalom által felbolygatott helyzet. A prágai felkelést leverték, az Itáliában zajló háború is eldőlni látszott, az udvar visszatért Bécsbe. A Testőrségnél is újraindult a megszokott élet, a magyarországi hírek azonban egyre aggasztóbbak lettek. A nemzetiségek felkelése, a horvát veszély növekedése nyugtalanították a nemzeti érzelmektől áthatott

testőröket, az pedig kifejezetten felháborította őket, amikor Josip Jellačić horvát bán bécsei látogatásakor a cs. kir. helyőrség fáklyászenével köszöntötte. A bán ezt követő hivatalos rehabilitálása, méltóságaiba történt visszahelyezése, valamint a magyar országgyűlés küldöttségét vezető ifj. Pázmándy Dénes felhívása a hazatérésre sarkallták a Magyar Királyi Nemesi Testőrség tagjait. Szeptember 10-ei gyűlésükön néhány fő kivételével testületileg a lemondás és a szolgálatból való kilépés mellett döntöttek, amit be is nyújtottak főkapitányuknak. Kovách Ernő is a hazatérés pártján állt, teljesíteni akarta nemzete iránt érzett kötelességét. A távozási engedély azonban csak nem akart megérkezni, végül maga az emlékiró is a magyar kormány segítségével, magánúton tért haza.

Kovách rögtön felajánlotta szolgálatait a hadügyminisztériumnak. 1848. szeptember 24-ei hatállyal a 30. honvédszászlóalj főhadnagyává nevezték ki. Mivel inkább tábornoki tiszti beosztásra vágyott – és adódott is lehetősége –, rövid ideig ilyen minőségben szolgált, de végül vissza kellett térnie eredeti alakulatához, és többnyire csapattisztként harcolta végig a szabadságharcot. Részt vett Arad ostromában, Szeged védelmében és a délvidéki hadműveletekben. 1849. július 14-én a kishegyesi ütközetben a cs. kir. határőrök fogságába esett. 1849. április végétől zászlóaljának parancsnoka volt, de július 5-ei őrnagyi kinevezéséről nem értesült. A császári hadbíróság mint a harcterén elfogott honvéd századost és szökött testőrt ítélte el. 1850. február 25-én kötél általi halálra ítélték, amit kegyelemből március 10-én 16 év vasban töltendő várfogságra enyhítettek. Végül 1856. december 2-án, amnesztiával szabadult. Fogságát végig Aradon töltötte.

Szabadulása után előbb mérnökként, majd a kiegyezés után az igazságügyi minisztérium alkalmazottjaként, fegyintézeti igazgatóként helyezkedett el. Volt honvédtisztként nyugellátásban is részesült. Mint tisztviselő 1890-ben vonult nyugdíjba, 1915. május 5-ei haláláig Vácon élt. 1858-ban megnősült, több gyermeke született.

Kovách Ernő ígéretesen indult pályája a szabadságharcban történt szerepvállalása miatt megtört ugyan, de szerencsésen átvészelt börtönévei után – ahol még magasabb matematikai tanulmányokat is folytatott egyik rabtársa segítségével –, sikeresen kezdte újra életét. Mérnöki vizsgát tett és elhelyezkedett a szakmában, majd a kiegyezés után pályát módosítva nemcsak biztos megélhetést szerzett, de a dualizmus kori magyar társadalom kiemelkedő, megbecsült tagja lett. A szabadságharcban nyújtott teljesítménye is elismerésre méltó. Tábornoki tisztként ugyan nem igazán vált be, de csapattisztként kiválóan teljesített, amit bajtársai és felettesei is elismertek. Ahogyan Kemény Krisztián fogalmaz tanulmányában: „1848–1849-ben ez sem volt kevés.” Gal-sai Kovách Ernő a teljesítményének köszönhetően a 48-as hősök közé emelkedett.

Visszaemlékezései ennek ellenére keserűségét mutatják. Úgy tűnik, élete végéig nem volt elégedett befutott pályájával. Emlékezéseiben folyamatosan jelzi, mennyire balszerencsésen alakult az élete, amiért nem tudta elérni a fiatalon kitűzött célt, a társadalmi emelkedést.

A kéziratról és a szövegközlés módjáról Hermann Róbert írt megjegyzéseket. Ebből kiderül, hogy Kovách Ernő emlékirataiból először maga a szerző publikált részeket. Később történeti forrásközlések is megjelentek, ezeket Hermann Róbert fel is sorolja bevezetője végén. A szöveg népszerűségének az a magyarázata, hogy Galsai Kovách a szabadságharc és a megtorlás időszakáról az egyik legrészletesebb és legterjedelmesebb kéziratot hagyta az utókorra. Emellett a szöveg igen gazdag forrása a reformkor társadalom- és mentalitástörténetének is. A Magyar Királyi Nemesi Testőrségre vonatkozó visszaemlékezések közül is kiemelkedik részletességével és adatgazdagságával.

Az emlékiratfüzér I. része fejezetekre bontva olvasható a kötetben. Először *A család eredete* és az *Édesanyám családja* című két fejezetben Kovách Ernő a Kovách és a Rákóczy családok eredetét, szülei életútját és saját gyermekéveit ismerteti. A következő két fejezet a gimnáziumi tanulóvekről és a belovári katonai intézetben folytatott tanulmányok idejéről értekezik. Ezekben sok érdekességet olvashatunk a korabeli iskolai és katonai tanintézeti viszonyokról, valamint a reformkori Zala vármegye életéről is. Részletesen ismerteti az egykori betyár, Sobri József és társainak történetét és a banda felszámolását. Beszámolót olvashatunk az 1843. évi Zala megyei követválasztásokról éppúgy, mint a Katonai Határőrvidék viszonyairól, vagy Bécs városáról.

Az egyik legérdekesebb fejezet a Nemesi Testőrség kötelékében tett szolgálat, a testület belviszonyainak, a bécsi udvari élet szokásainak leírását tartalmazza. Igen sok részletet tudhatunk meg a Testőrség történetéről, a szolgálat helyszíneiről és körülményeiről. Kovách részletezi a ruházatot, a fegyverzetet, a szolgálat mellett kapott magas szintű tiszti képzés mibenlétét. A bécsi társadalmi élet, a testőrök magánviszonyainak ismertetése sem maradhat ki. Leírást kapunk az udvarnál szolgálatot teljesítő más testőrsegekről, az udvari mulatságok, hivatalos fogadások légköréről, egyes személyekről. Kovách Ernő szolgálata során elkísérte az uralkodót az 1847–1848-as pozsonyi országgyűlés megnyitására is, így erről is beszámol.

Szintén külön fejezetet kapott az 1848-as bécsi forradalom, valamint az azt követő időszak leírása. Igen érdekes követni a folyamatot, ahogy a dinasztiahoz és a fennálló rendhez hű testőrtiszt átváltozik magyar hazafivá, aki 1848 szeptemberében már a hazájába küldő parancsot be sem várva siet a hon védelmére. Rengeteg apró életkép, kis színes történet, a társadalmi mentalitás, a személyek jellemzése, az egyes nemzetiségek, a korabeli viszonyok bemutatása teszi érdekessé a történelmi visszaemlékezést. Olvashatunk a császári koronát unalmukban felpróbáló testőrökről, a szerző udvari táncmulatságon való részvételéről, ahol az ifjú Ferenc József mellett táncolt és a császárné már nem használt tányérjából evett, valamint feladatteljesítése során történt bolyongásáról a Burg lakosztályai között, amikor merő véletlenségből be-benyitott a titkos konferencián ülésező tanácsosok szobájába.

„Aki ezt maga nem látta és tapasztalta, annak fogalma sem lehet soha erről az 1848-as év tündéres hatásáról az emberek lelkületére, mely valósággal előttem a későbbi években is, mint egy tündéralom tűnik fel, mely képes az ember lelkületét, azét,

aki ezt átélte [...] megbűvölni és lelkesedésbe hozni!” – írja egy helyütt az emlékirat szerzője. Összességében elmondható: a kötet szövegének átírója, a szerző dédunokája, Fonda Almerigo, valamint a sajtó alá rendező Hermann Róbert munkájukkal nagy szolgálatot tettek a korszakkal foglalkozó szakemberek és az érdeklődő nagyközönség számára. Hermann gondosan lábjegyzetelte a szöveget, ehhez felhasználta Kovách Ernő saját jegyzeteit és az anyagból többször publikáló Molnár András megjegyzéseit is. A kötet végén névmutató, helynévmutató és tárgymutató segíti az olvasói tájékozódást. Mi, az emlékező és a korszakot tanulmányozó utókor csak megköszönhetjük a szerzőnek, hogy papírra vetette emlékeit, a kötetet gondozóknak pedig, hogy közreadták az értékes kéziratot. Csak remélni tudjuk, hogy az emlékirat többi része is hamarosan megjelenik.

Solymosi József

MARUZS ROLAND – SZENTVÁRY-LUKÁCS JÁNOS

HAJLÍTHATATLANOK

Magyar Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett katonáink, 1939–1945

(Dextramedia Gyártó, Kiadó és Szolgáltató Kft., Budapest, 2022. 124 o.
ISBN 978-963-892-124-6)

Az elmúlt húsz esztendőben több olyan kiadvány látott napvilágot, amely az 1945 előtti időszak egyik legmegbecsültebb harctéri kitüntetésével, a legénység és a tisztek számára eltérő változatban adományozható Arany Vitézségi Éremmel foglalkozik. A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett személyeket összefogó kötet¹ 2001-ben jelent meg Illésfalvi Péter, Kovács Vilmos és Maruzs Roland munkájának eredményeként. Tíz évvel később került nyomdába ugyanezen mű javított és bővített kiadása.² 2018-ban látott napvilágot az I. világháborúban Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett magyar katonák adatbázisa, *Virtus dolgában töretlen*³ címmel, Maruzs Roland szerkesztésében.

E sorozatba illeszthető a Maruzs Roland és Szentváry-Lukács János szerzőpáros 2022-ben megjelent, *Hajlíthatatlanok* című munkája, amely a Magyar Arany Vitézségi Érmel (MAVÉ) elnyert katonák életrajzait tartalmazza. A kötet ebben a formában

¹ *Illésfalvi Péter – Kovács Vilmos – Maruzs Roland: Vitézségért. A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek a második világháborúban.* Budapest, 2001.

² *Illésfalvi Péter – Kovács Vilmos – Maruzs Roland: Vitézségért. A Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel kitüntetettek a második világháborúban.* Szeged, 2011.

³ *Virtus dolgában töretlen. Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett katonák az első világháborúban.* Szerk. Maruzs Roland. Sopron, 2018.